

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА ОБ'ЄКТ ОБЛІКОВОГО ВІДОБРАЖЕННЯ

Момонт Т. В.

DOI 10.37203/kibit.2019.42.09

УДК: 657
JEL: M41

MOMONT T. V.
0000-0002-6371-599X
byh_gt@kibit.edu.ua

Zhitomir branch of Kiev Institute of Business and
Technology

MOMONT T. V.
0000-0002-6371-599X
byh_gt@kibit.edu.ua

Житомирська філія Київського інституту
бізнесу та технологій, м. Житомир

Анотація. У статті досліджено сутність диверсифікації та її напрями, проведено аналіз понятійного апарату, що визначає методику обліку застосування диверсифікаційних процесів. Доведено значущість зовнішніх та внутрішніх наслідків диверсифікації, їх взаємозалежність, що дозволяє забезпечити підприємствам досягнення взаємодоповнюючого, синергетичного соціального-економічного ефекту. Визначено основні підходи до диверсифікації діяльності суб'єктів господарювання, встановлено причинно-наслідкові зв'язки диверсифікаційного механізму. Виділено основні види диверсифікації та запропонована класифікація диверсифікації за її напрямками, методами та метою для обліково-аналітичних цілей. Досліджено обліково-аналітичні цілі впровадження диверсифікації та визначено їх взаємозв'язок з її стратегією та процесами.

Визначено соціальні результати реалізації диверсифікаційних процесів на підприємствах для суспільства та обґрунтовано досягнення соціального ефекту від диверсифікації діяльності підприємств. Доведено, що виділені в статті класифікаційні ознаки та види диверсифікації за ними мають найбільший вплив на організацію обліку підприємства та інформаційне забезпечення управлінського персоналу, яке обрало диверсифікаційну стратегію розвитку. Сформульовано фактори диверсифікації. Підкреслено, що мета диверсифікації визначає результат, який прагнуть отримати в ході диверсифікації, відповідно впливає і на склад показників, які необхідно проаналізувати, щоб визначити чи була досягнута мета, тобто встановити результативність диверсифікаційних процесів. Визначено роль диверсифікації в економічній діяльності підприємства. Систематизовано класифікаційні ознаки диверсифікаційних процесів.

Доведено, що диверсифікація діяльності суб'єктів господарювання є універсальним інструментом управління ризиками, стабілізації фінансової стійкості та покращення показників рентабельності, а її використання забезпечує можливість сформулювати довгострокові конкурентні переваги, залучити інвестиційний капітал та запровадити інноваційні процеси.

Ключові слова: диверсифікація діяльності, диверсифікаційні процеси, облікове відображення, конкурентні переваги.

Для цитування: Момонт Т. В. Диверсифікація як альтернативний напрям розвитку діяльності суб'єктів господарювання та об'єкт облікового відображення. Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. 2019. № 3 (42). С. 57-63 DOI 10.37203/kibit.2019.42.09

DIVERSIFICATION AS AN ALTERNATIVE AREA OF DEVELOPMENT OF ACTIVITIES OF ECONOMY AND OBJECT OF ACCOUNTING

Abstract. The essence of diversification and its directions is investigated in the article. Significance of external and internal effects of diversification, their interdependence is proved. The basic approaches to diversification of activity of economic entities are determined, causality of the diversification mechanism is established. The main types of diversification are highlighted and the classification of diversification according to its directions, methods and purpose for accounting and analytical purposes is proposed. The accounting and analytical goals of diversification implementation are investigated and their relationship with its strategy and processes is determined.

The social results of the implementation of diversification processes at the enterprises for the society are determined and the achievement of the social effect of the diversification of the activity of the enterprises is substantiated. It is proved that the classification features and types of diversification highlighted in the article have the greatest influence on the organization of accounting of the enterprise and information support of the management personnel, who chose the diversification strategy of development. Diversification factors have been formulated. It is emphasized that the goal of diversification determines the result they seek to obtain in the course of diversification, and accordingly influences the composition of indicators that must be analyzed in order to determine whether the goal has been achieved, ie to determine the effectiveness of diversification processes. The role of diversification in the economic activity of the enterprise is determined.

The classification features of diversification processes have been systematized. It is proved that diversification of business entities is a universal instrument of risk management, stabilization of financial stability and improvement of profitability indicators, and its use provides an opportunity to formulate long-term competitive advantages, attract investment capital and introduce innovative processes.

Keywords: *diversification of activities, diversification processes, accounting display, competitive advantages.*

Cite as: Momont T. V. Diversification as An Alternative Area of Development of Activities of Economy And Object of Accounting. Herald of Kiev Institute of Business and Technology. 3 (42). 57-63
DOI 10.37203/kibit.2019.42.09

Постановка проблеми. Розвиток підприємств різних сфер національної економіки сьогодення перебуває в стадії глибокої кризи, що спричинено політичними та економічними процесами, які відбуваються в країні. Для виведення їх з кризового стану та спонукання до активізації діяльності застосовують різні підходи, в тому числі широко використовується диверсифікація діяльності, що дозволяє вирішити ряд проблем, з якими стикаються підприємства.

Зазначимо, що процесам диверсифікації підвладні всі сфери національної економіки, незалежно від стану їх розвитку, проте її напрями залежать від кожного суб'єкта господарювання індивідуально. Існують варіанти застосування диверсифікації у випадку кризи функціонування фізичних і юридичних осіб, особливо, коли вони досягають грані банкрутства, і тоді диверсифікація виступає одним з варіантів санації підприємства. Якщо його діяльність досягає того рівня, на якому розширення в обраному виді виробництва вже неможливе, то виходом із цього становища є проникнення в інші сфери економіки [3].

Проте, не дивлячись на широту застосування диверсифікації та численні дослідження сутності її концепції, проблеми диверсифікації діяльності підприємств, установ, організацій потребують додаткового вивчення, оскільки при дослідженні наукових поглядів спостерігається відсутність чіткої послідовності здійснення процесу диверсифікації. Слід звернути увагу, що сучасна теорія не визначає чіткої послідовності здійснення зазначеного процесу за секторами економіки.

Метою статті є дослідження сутності диверсифікації як альтернативного напрямку розвитку діяльності суб'єктів господарювання та обґрунтування можливості її віднесення до об'єктів облікового відображення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проаналізуємо ступінь дослідження науковцями проблем застосування диверсифікаційних процесів для покращення результативності діяльності підприємств різних сфер національної економіки. До українських вчених слід віднести Андрійчука В.Г. [1], Богацьку Н.М. [2], Германюк Н.В. [4], Зінчук Т.О. [5], Корінська М.Д. [6], Охтеня А.А. [7], Попову С.М. [8], Ткачука В.І. [10], які запропонували глибоко опрацьовані концепції визначення ефективності застосування диверсифікаційних механізмів, що повсякчас слугують як базові для розробки нових удосконалених методик.

Виклад основного матеріалу. В результаті поглибленого дослідження термінології процесів диверсифікації діяльності стало очевидним, що спільним для більшості з них є те, що під диверсифікацією розуміють:

1) стратегію, при якій підприємство:

- встановлює нові комерційні види діяльності з абсолютно новим продуктом та ринком збуту,
- розширює сфери діяльності своєї організаційної системи, не зважаючи на те, до якого сектору економіки вона належить і якому напрямку віддає перевагу;

2) процес, який має на меті будь-яке об'єднання підприємств різних сфер економіки, об'єднання виробництв на базі нових, які виникли завдяки сучасному рівню розвитку міжгалузевих зв'язків, виробничих сил, новим можливостям в сфері управління виробництвом, що відкриваються з розвитком наукових технологій.

Аналіз понятійного апарату, що визначає методику обліку застосування диверсифікаційних процесів, дозволяє зробити висновки, відповідно до яких диверсифікацію слід розглядати перш за все як засіб підвищення ефективності діяльності підприємства, тобто встановлення і зміцнення довгострокової позиції підприємства на ринку, підтримки конкурентоздатності, при цьому одночасно її можна вважати своєрідним видом стратегії, спрямованої на розширення сфер діяльності на ринку нових продуктів, виготовлення яких не пов'язане з основним виробництвом товарів, робіт та послуг, та розширення асортименту товарів, робіт та послуг, що виготовляються суб'єктом господарювання.

Відповідно до запропонованого визначення, зазначимо, що диверсифікаційні процеси можуть супроводжуватись проникненням на ринки інших сфер національної економіки.

Соціальні результати диверсифікації діяльності суб'єктів господарювання виявляються у зовнішньому та внутрішньому середовищах, тобто забезпечують отримання в перспективі позитивного ефекту як для підприємства, так і для суспільства [11]. Виділяють зовнішні та внутрішні наслідки диверсифікації, які є взаємозалежними, що дозволяє забезпечити підприємствам досягнення взаємодоповнюючого, синергетичного соціального-економічного ефекту, формами прояву якого є:

1. Формування іміджу підприємства через його позиціонування в суспільному та економіч-

ному житті населення, ведення соціально-орієнтованого бізнесу відповідно до міжнародних вимог і стандартів. При цьому репутація підприємства формується на основі інформування суспільства про його ділову та соціальну активність;

2. Підвищення довіри та лояльності споживачів і населення за рахунок максимального задоволення їх потреб;

3. Розвиток людського капіталу;

4. Підвищення ефективності праці персоналу внаслідок зростання лояльності та відданості підприємству, прагнення брати активну участь у досягненні поставлених цілей, що є результатом створення умов для їх матеріального добробуту, професійного зростання, соціальної захищеності;

5. Можливість налагодження взаємовигідних відносин із державними та громадськими інституціями [11].

Водночас соціальними результатами реалізації диверсифікаційних процесів на підприємствах для суспільства є:

- підвищення рівня життя та соціальної захищеності населення;
- можливість залучення інвестицій у соціальну сферу;
- отримання підтримки громадських ініціатив у реалізації соціальних проектів.

Однак слід зазначити, що досягнення соціального ефекту від диверсифікації діяльності підприємств можливе у разі:

- виробництва соціально значущого диверсифікованого продукту;
- захисту інтересів споживачів через виробництво безпечної для здоров'я продукції, що відповідає стандартам якості;

- економного та розумного споживання природних ресурсів;
- підвищення рівня зайнятості населення;
- здійснення соціальних інвестицій за рахунок отримання додаткового прибутку.

Зазначимо, що з метою виживання на ринку підприємства можуть об'єднуватись в певні утворення, що теж вважаємо проявом диверсифікації, оскільки створюється абсолютно новий суб'єкт господарювання.

Можливі підходи до трактування диверсифікації на підприємствах – як стратегії (використання поточних переваг внаслідок виходу в нові сфери діяльності) та процесу (перелік операцій, що дозволяють підвищити ефективність діяльності), а також узагальнене визначення, яке враховує наявні підходи та обліково-аналітичні цілі, представлені на рисунку 1.

Залучення того чи іншого процесу диверсифікації дає змогу доповнити вже існуючий бізнес новими видами діяльності. Окрім продуктивнішого використання трудових ресурсів, оптимізації використання наявних виробничих ресурсів, диверсифікація діяльності суб'єктів господарювання має виражений соціальний ефект на рівні певної території, оскільки сприяє працевлаштуванню населення та запобігає його міграції.

Диверсифікація як суспільна форма організації процесу виробництва продукції та/або надання послуг означає одночасний розвиток різних, невзаємопов'язаних, нових видів виробництва, розширення номенклатури та асортименту виготовлюваної продукції (робіт, послуг) в межах одного підприємства. Диверсифікація за своїм економічним змістом відображає процес розши-

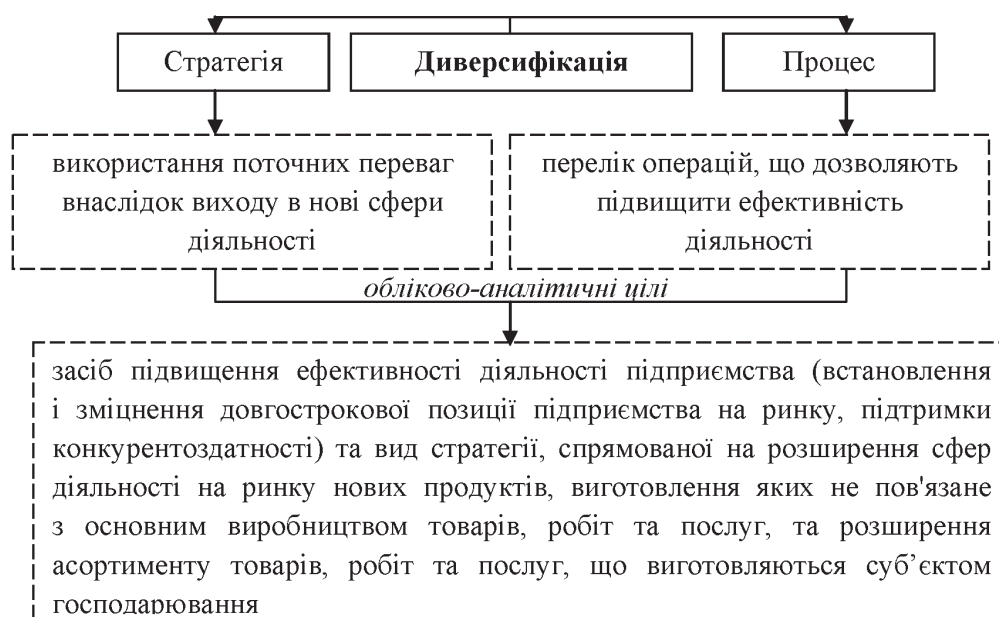

Рис. 1. Підходи до диверсифікації діяльності суб'єктів господарювання

*Джерело: Розроблено автором

рення (розгалуження) видів підприємницької діяльності суб'єкта господарювання. Результатом процесу диверсифікації підприємств (організацій) є їх реорганізація в багатоцільові комплекси (виробництво товарів та послуг різного призначення і характеру). Диверсифікованим вважається підприємство, на якому понад 30% загального обсягу продажу – це товари й послуги, не пов'язані з його основною діяльністю [12].

Зазначимо, що диверсифікація відіграє важливу роль в економічній діяльності підприємства, забезпечуючи приріст рентабельності, а відповідно і прибутку підприємства, що дозволяє характеризувати її як економічну категорію, основними ознаками якої є використання законодавчо-встановлених пільг в оподаткуванні, забезпечення зростання ліквідності активів, налагодження процесу управління доходами, витратами та прибутками, формування оптимальної собівартості продукту та послуги, встановлення регламентованих цін, підтримка інтересів власників підприємства.

Для розширення уявлення про поняття «диверсифікація», виявлення особливостей при обліковому відображенні його складових доцільно розглянути та систематизувати класифікаційні ознаки диверсифікаційних процесів. На основі системного аналізу визначень зарубіжних і вітчизняних вчених, встановлено, що в економічній літературі більшість дослідників виділяють такі напрями диверсифікації:

- концентрична диверсифікація – створення нових видів продуктів за існуючої технології і на основі вже розроблених методик з використанням наявної матеріальної та ресурсної бази;
- вертикальна диверсифікація – організація виробництва супутніх власному продукту товарів, робіт та послуг, які підприємство отримувало від підприємств-партнерів (постачальників);
- горизонтальна диверсифікація, яка, в свою чергу, розкривається через:
 - а) виробництво продукту, для створення якого необхідні нові ідеї, технології, методики, програми;
 - б) об'єднання підприємств, що працюють та конкурують в одній сфері, забезпечуючи її розвиток;
- корпоративна диверсифікація – створення абсолютно нового продукту.

Наведені види диверсифікації охоплюють абсолютно різні заходи, а тому їх облікове відображення є кардинально відмінним, що дозволяє нам говорити про доцільність врахування даної класифікаційної ознаки в межах нашого дослідження.

Сучасні економічні процеси все частіше характеризуються змінами вектору розвитку, і механізм диверсифікації не є винятком, оскільки залучення змін у виробничі процеси та підприємницьку діяльність є інструментом усунення диспропорцій, відтворення та перерозподілу ресурсів, тому доцільно розглянути причинно-наслідкові зв'язки,

які характеризують фактори впливу на проведення диверсифікації, формулюють її мету, визначають цілі та досліджують правильність очікуваних результатів від запроваджених напрямів реструктуризації підприємства. Це дозволить в подальшому обґрунтувати заходи облікового характеру, які притаманні конкретним видам диверсифікації.

Таким чином, поняття диверсифікації є досить складним і для його дослідження, як і для дослідження будь-якої економічної категорії, слід визначити особливості, цілі, причини (фактори), види, переваги та недоліки застосування диверсифікації. Тільки за умов розкриття таких теоретичних основ диверсифікації діяльності буде усунено неконвенційність облікового понятійно-категоріального апарату.

На підставі проведеного аналізу та опираючись на дослідження Воронєцької І.С., Стасюк Н.М. [3], було сформульовано такі фактори диверсифікації:

- розробка нових технологічних процесів, які створюють потенційні можливості входження підприємства в нові ринкові сегменти, в сфері бізнесу, виступаючи в ролі технологічних інноваторів;
- здійснений на основі маркетингового аналізу ринку розрахунок її потенційної прибутковості для підприємства та привабливості для споживача, а також наявності у підприємства стратегічного потенціалу для входу в цю сферу;
- доведення на основі аналітичних даних в ході стратегічного аналізу високої ймовірності отримання підприємством значного синергетичного ефекту внаслідок запровадження політики диверсифікації.

Дослідивши основні аспекти диверсифікації, як економічної категорії, фактори та причинно-наслідкові зв'язки диверсифікаційного механізму, розглянемо її методи, оскільки саме завдяки правильності їх обрання залежить підвищення ефективності діяльності суб'єкта господарювання.

Зокрема, М.М. Скоробогатов [9] та О.І. Куцурובה [9] розглядають дві групи методів диверсифікації. Відповідно до першої групи диверсифікація діяльності відбувається в межах одного підприємства, тобто здійснюється внутрішня диверсифікація, в основі якої лежить надлишок ресурсів, які можна використати для виробництва нової продукції або продукції, яка випускалася, за більш ефективною технологією для отримання додаткового прибутку, та метою якої є створення фундаменту для забезпечення збереження підприємства у майбутньому за рахунок створення продукції, подібної до існуючої, створення зовсім нової продукції, диверсифікації ринків та технологій. Тобто, внутрішнє зростання фінансових показників діяльності забезпечується диверсифікацією існуючого підприємства за рахунок використання наявних і залучених ресурсів.

Друга група методів розглядає диверсифікацію діяльності у процесі злиття та поглинання, тобто

здійснюється зовнішня диверсифікація, при якій суб'єкт господарювання суцільно залежить від стратегічного потенціалу підприємства (існує вибір придбання економічно ефективного підприємства за високу ціну або низькорентабельного, але, відповідно, за значно нижчою ціною). До переваг цієї групи методів диверсифікації необхідно віднести наявність відпрацьованих технологій, функціональних зв'язків із постачальниками, налагоджених каналів збуту, високий рівень попиту на продукцію компанії, кваліфікованість персоналу, а також популярність продукції, імідж, що значно зменшує обсяг додаткових інвестицій [9].

Отже, вибір методу, який планується до застосування, має бути чітко визначеним, обов'язково мають бути зваженими всі недоліки та переваги

кожного з них, оскільки від правильності вибору залежить фінансова стійкість суб'єкта господарювання, що підлягає диверсифікації.

Фінансові можливості збиткових, середніх та високоприбуткових підприємств диктують різні стратегії диверсифікації: від забезпечення виживання на ринку до створення великих стратегічних утворень. Саме тому при класифікації диверсифікації слід враховувати мету, яку слід досягнути в ході даного процесу, що дозволяє поділити її на оперативну та стратегічну (рис. 2).

В ході оперативної диверсифікації вирішуються проблемні питання в короткостроковому періоді, зокрема щодо покращення ліквідності суб'єктів господарювання. Стратегічна диверсифікація передбачає вирішення проблемних питань в довгостроковій перспективі та потребує,

Таблиця 1.

Запропонована класифікація диверсифікації для обліково-аналітичних цілей

№ з/п	Класифікаційна ознака	Вид	Обґрунтування
1	Напрямок	Концентрична Вертикальна Горизонтальна Корпоративна	Впровадження кожного з наведених видів диверсифікації вимагає різного інформаційного забезпечення, встановлені вимоги до якого обґрунтовують і вимоги до організації обліку на підприємстві
2	Метод	Зовнішня Внутрішня: - спрямована на технологію; - спрямована на територію; - спрямована на продукт	Вибір на користь впровадження внутрішньої чи зовнішньої диверсифікації корінним чином впливає на організацію обліку. Адже при зовнішній диверсифікації може бути утворений новий суб'єкт діяльності або ж настільки видозмінений вже існуючий, що необхідним є редагування чи створення нових організаційно-розпорядчих документів в сфері бухгалтерського обліку
3.	Мета	Оперативна Стратегічна	Визначення мети диверсифікації та проблемних питань, які слід розв'язати, впливає на перелік заходів в організації обліку, які будуть впроваджуватися, та підходів до аналізу процесу диверсифікації

*Джерело: Розроблено автором.

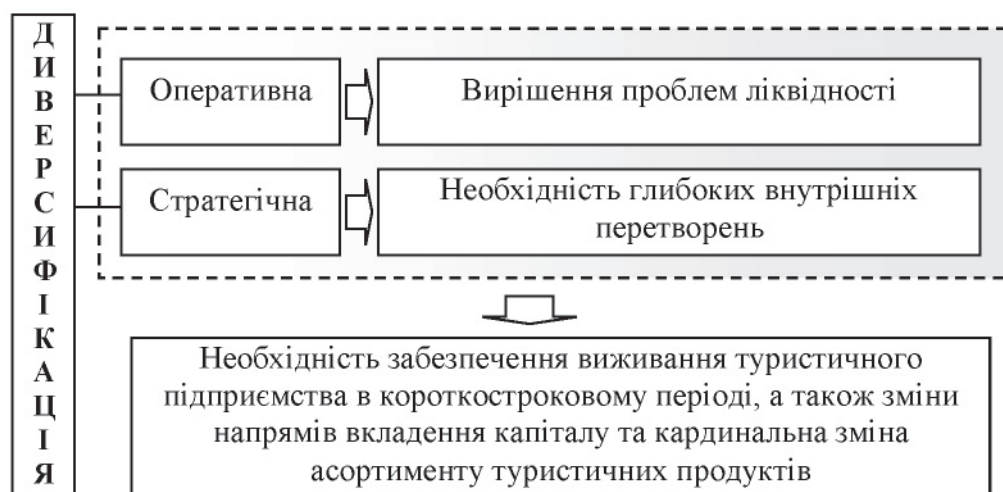

Рис. 2. Види диверсифікації за метою її здійснення

*Джерело: Розроблено автором.

як правило, корінних змін на підприємстві. Наведена ознака має вирішальний вплив, в першу чергу, на організацію та методику здійснення аналізу в ході даного процесу. Мета диверсифікації визначає результат, який прагнуть отримати в ході диверсифікації, відповідно впливає і на склад показників, які необхідно проаналізувати, щоб визначити чи була досягнута мета, тобто встановити результативність диверсифікаційних процесів.

На основі вищевикладеного матеріалу нами запропоновано класифікувати диверсифікацію за її напрямками, методами та метою (Таблиця 1.).

Як вже зазначалося, науковці виділяють досить багато видів диверсифікації. В ході проведеного аналізу літературних джерел встановлено, що за 6 класифікаційними ознаками автори виділили 29 видів диверсифікацій. Проте характеристика наведених видів вказує на те, що не всі вони є важливими для облікового відображення та здійснення аналізу в ході диверсифікації. Визначені нами класифікаційні ознаки та види за ними мають найбільший вплив на організацію обліку підприємства та інформаційне забезпечення управлінського персоналу, яке обрало диверсифікаційну стратегію розвитку. Саме тому оперування конкретними видами диверсифікації за запропонованими ознаками при внесенні змін до організації обліку на підприємстві забезпечить розуміння серед усіх учасників даного процесу.

Нами досліджено, що потреба в диверсифікації обумовлена виробничо-економічними процесами суб'єктів господарювання, а перевагами диверсифікованого підприємства є можливість об'єднання зусиль для досягнення єдиних цілей шляхом розвитку своєї діяльності, що забезпечує значну стабільність роботи підприємства та виступає гарантом від ризиків зниження попиту одного виду товару. При цьому, використання диверсифікації дає можливість сформулювати довгострокові конкурентні переваги, а також залучити інвестиційний капітал та запровадити інноваційні процеси, які зможуть підвищити ефективність діяльності.

Висновок. Виходячи з зазначеного, в сучасних умовах розвитку економіки вирішальну роль для забезпечення високого рівня конкурентоздатності і підтримки стійкого фінансового стану суб'єктів господарювання відіграє диверсифікація його діяльності, завдяки якій у господарській практиці може бути запропонована велика кількість альтернатив розвитку і зростання підприємства. При цьому диверсифікація одночасно є універсальним інструментом, який дає змогу управляти ризиками, що безперервно виникають при здійсненні економічної діяльності суб'єктів ринкових відносин.

У підсумку до викладеного матеріалу ми можемо стверджувати, що більшість досліджених наукових підходів в теорії диверсифікації може

бути запропонована для застосування підприємствами з метою стабілізації фінансової стійкості та покращення показників рентабельності існуючих суб'єктів господарювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу. К.: КНЕУ, 2013. 780 с.
2. Богацька Н.М., Румянцев С.М. Диверсифікація діяльності підприємства. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Economics/56841.doc.htm.
3. Воронецька І.С., Стасюк Н.М. Економічні засади диверсифікації виробництва в агропромисловому секторі. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/24_NPM_2010/Economics/71164.doc.htm.
4. Германюк Н.В. Теоретико-методичні аспекти диверсифікації в сільському господарстві. Економіка АПК. 2010. № 8. С. 25-29.
5. Зінчук Т.О., Ткачук В.І. Теоретично-методологічні засади диверсифікації сільської економіки в контексті європейського досвіду. Економіка АПК. 2011. №1. С. 27-34.
6. Корінько М.Д. Контроль та аналіз діяльності суб'єктів господарювання в умовах її диверсифікації: теорія, методологія, організація: монограф. К.: Інформ.-аналіт. агентство, 2007. 429 с.
7. Охтеня А.А., Трубочанин В.В. Оценка потенциала диверсификации производства на промышленных предприятиях. Економічний вісник Донбасу. Д., 2010. Вип. 3 (21). С. 105-110.
8. Попова С.М. Диверсифікація діяльності підприємств в умовах трансформаційної економіки: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01. Харк. нац. екон. ун-т. Х. 2004. 20 с.
9. Скоробогатов М.М., Куцерубова О.І. Диверсифікація як один із шляхів підвищення ефективності діяльності підприємств у сучасних умовах. Економічний вісник Донбасу. 2011. № 3. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/24129/4Skorobogatov.pdf>.
10. Ткачук В.І. Диверсифікація аграрного підприємства: монограф. Житомир: ЖНАЕУ. 2011. 268 с.
11. Ткачук В.І. Соціальний вектор розвитку диверсифікаційних процесів в аграрних підприємствах. Аграрна економіка. 2014. Т.7, № 1-2. С. 93-96. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ae_2014_7_1-2_17.pdf.
12. Цогла О.О. Переваги та недоліки стратегії диверсифікації підприємства. Актуальні проблеми економіки. 2007. №5. С. 148-152.

REFERENCES

1. Andriychuk V.G. (2013) *Ekonomika pidpry'yemstv agropyromy'slovogo kompleksu*. Kyiv: KNEU.
2. Bogacz`ka N.M., Rumyancev S.M. (2010) *Dy'versy'fikaciya diyal'nosti pidpry'yemstva*. Available at: http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Economics/56841.doc.htm.
3. Voronecz`ka I.S., Stasyuk N.M. (2010) *Ekonomichni zasady dy'versy'fikaciyi vy'robny'ctva v agropyromy'slovomu sektori*. Available at: http://www.rusnauka.com/24_NPM_2010/Economics/71164.doc.htm.
4. Germanyuk N.V. (2010) *Teorety'ko-metody'chni aspekty' dy'versy'fikaciyi v sil's'komu gospodarstvi*. *Ekonomika APK*. № 8. S. 25-29.

5. Zinchuk T.O., Tkachuk V.I. (2011) Teoretychno-metodologichni zasady dyversyfikatsiyi sil'skoyi ekonomiky v konteksti yevropejs'kogo dosvidu. *Ekonomika APK*. № 1. S. 27-34.
 6. Korin'ko M.D. (2007) Kontrol ta analiz diyal'nosti sub'yektiv gospodaryuvannya v umovax yiyi dyversyfikatsiyi: teoriya, metodologiya, organizatsiya: monograf. Kyiv: Inform.-analit. agentstvo.
 7. Ohten' A.A., Trubchanin V.V. (2010) Ocenka potentsiala diversifikatsii proizvodstva na promyshlennykh predpriyatiyakh. *Ekonomichnij visnik Donbasu. Donecz'k. Vip. 3 (21)*. S. 105-110.
 8. Popova S.M. (2004) Dyversyfikatsiya diyal'nosti pidpry'emstv v umovax transformatsiynoyi ekonomiky: avtoref. dy's. ... kand. ekon. nauk: 08.06.01 / S.M. Popova; Xark. nacz. ekon. un-t. Kharkiv.
 9. Skorobogatov M.M., Kucerubova O.I. (2011) Dyversyfikatsiya yak ody'n iz shlyaxiv pidvy'shchennya efektyvnosti diyal'nosti pidpry'emstv u suchasny'x umovax. *Ekonomichny'j visnyk Donbasu*, № 3. Available at: [Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.Skorobogatov.pdf](#).
 10. Tkachuk V.I. (2011) Dyversyfikatsiya agrarnogo pidpry'emny'cztva: monograf. Zhy'tomy'r: ZhNAEU.
 11. Tkachuk V.I. (2014) Social'ny'j vektor rozvy'tku dyversyfikatsiyny'x procesiv v agrarny'x pidpry'emstvax. *Agrarna ekonomika. T.7, № 1-2*. S. 93-96. Available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ae_2014_7_1-2_17.pdf.
 12. Czogla O.O. (2007) Perevagy ta nedoliky strategiyi dyversyfikatsiyi pidpry'emstva. *Aktual'ni problemy ekonomiky*. № 5. S. 148-152.
-